

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA

LEÍRÓ MAGYAR SZÖVEGTAN

OSIRIS KIADÓ • BUDAPEST, 1999

TARTALOM

ELŐSZÓ	15
1. SZÖVEGTAN = TEXTOLÓGIA = SZÖVEGTUDOMÁNY ✓	17
1. A szövegtan fogalma —	17
2. A szövegtanulmányozás általános elméletének elnevezései	17
3. A textológia anyaga és tárgya —	18
4. A textológiai kutatás célja —	18
5. A textológia feladata	18
6. A textológia gyökerei —	19
7. A textológia kialakulása és fejlődése —	20
8. A textológia elméleti keretei	22
9. A szövegtan ágai	22
10. A szövegtan a tudományok rendszerében	23
10.1. A szövegtan helye a nyelvleírás rendszerében	23
10.2. A szövegtan kapcsolata más nyelvészeti tudományágakkal	24
10.2.1. A mondattan és a szövegtan kapcsolata	24
10.2.2. A szövegtan kapcsolata a stilisztikával	24
10.3. A szövegtan kapcsolata egyéb tudományágakkal	25
11. A magyar nyelvű textológia	25
11.1. A magyar nyelvű textológia elméletének kidolgozása	25
11.2. A magyar nyelvű textológia vázlatos tudománytörténete	26
Összefoglalás	31
Vitakérdés	32
Szakirodalom	32
2. A SZÖVEG ✓	38
1. A szöveg szó jelentése és eredete	38
2. Mi szöveg?	39
3. Mi egy szöveg?	43
4. Mi a szöveg?	46
4.1. A szöveg elhatárolása a mondathalmaztól	46

4.2. A szöveg szembeállítás a szövegmondat	48
4.3. A szöveg az egyes elméleti keretek szemszögéből	49
4.4. A szöveg kapcsolódása a language szintjeihez	52
4.5. A szöveg és a nyelv viszonya	52
Összefoglalás	53
Alapfogalmak és fontos kifejezések	53
Vitakérdés	53
Szakirodalom	54
3. TEXTUALITÁS	55
1. Textualitás	55
2. A szövegértékűség	56
2.1. A szövegértékűség fogalma	56
2.2. A szövegértékűséget mutató nyelvi és nem nyelvi jellemzők	57
3. A szövegösszefüggés	57
3.1. A szövegösszefüggés fogalma	57
3.2. A szöveg szintjei szerinti szövegösszefüggést eredményező szövegszervező erő fajtái	58
3.3. A szövegösszefüggés megvalósulásának foka, erőssége	59
3.4. A szövegösszefüggés az utalás iránya szerint	62
3.5. A szövegösszefüggés hatósugara	64
3.5.1. A lineáris típusú szövegösszefüggés eszközei, jelei	64
3.5.2. A globális jellegű szövegösszefüggés eszközei, megnyilvánulásai	65
3.6. A szövegösszefüggés az utalás kiterjedése szerint	66
3.6.1. Pontszerű utalás	66
3.6.2. Folszerű utalás	66
3.7. A szövegösszefüggés az utalás jellege szerint	67
3.8. A szövegösszefüggés az utalás mértéke szerint	69
3.9. A szövegösszefüggés szövegszintek szerinti eszközei	69
3.10. A szövegösszefüggés szövegtípus-függősége	69
Összefoglalás	72
Alapfogalmak és fontos kifejezések	72
Vitakérdés	72
Szakirodalom	73
4. A SZÖVEG AKUSZTIKUMA	74
1. Az élőbeszéd	74
2. A szövegfonetika tárgya	75
3. Az elhangzó szöveg fonetikai eszközei	75
4. A szöveg kötöttségének hatása akusztikumára	76
4.1. A beszélt nyelv kötetlen szövegeinek akusztikus jellemzői	76
4.2. Az előadott kötött szövegek akusztikumája	78
4.3. A felolvasás akusztikus sajátosságai	81
5. Az írott szöveg akusztikus tagolódását éreztető nyelvi elemek	83
5.1. A retorikus jellegű elemek tagoló szerepe	83

5.2. A szövegtagolás poétikai eszközei	85
5.3. A szövegszók akusztikuma	86
5.4. A szöveg ritmikai kohéziója	89
5.5. A szöveg artikulációs és intonációs kohéziója	90
6. A magyar akusztikus stíluseál	90
6.1. A tájnyelvi hangzás	90
6.2. Az archaikus ejtés	91
7. A magyaros intonálás megtörése	92
7.1. Idegenszerű beszéd	92
7.2. Idegen nyelvi hangzás magyar szövegben	92
7.3. Hangzáskeverés	93
8. Belső hallás	94
Összefoglalás	94 (21)
Alapfogalmak és fontos kifejezések	97
Vitakérdések	97
Szakirodalom	97
5. A SZÖVEG ÍROTT FORMÁJA	98
1. Az íráskép	98
2. Írásforma	99
3. A nyomdatechnikai eljárások	100 (20)
4. Az írástípusok	109
5. A betűtípusok	110
6. Az írásjelhasználat	112
Összefoglalás	123
Alapfogalmak és fontos kifejezések	124
Vitakérdések	124
Szakirodalom	124
6. MULTIMEDIÁLIS SZÖVEGEK	125
1. A multimediális szöveg (13)	125
2. A szöveg és a különböző médiumok összefonódásának sajátosságai	127
3. A látható nyelv a költészetben	128
3.1. Betű- és sortipografizálás	128
3.2. Vizuális költészet	128
3.2.1. Képversek	129
3.2.2. Konkrét költészet	132
4. Multimediális szövegek a reklámban, a publicisztikában	134
5. A multimediális szövegek értelmezése	134
Összefoglalás	135
Alapfogalmak és fontos kifejezések	135
Vitakérdés	135
Szakirodalom	135

7. SZÖVEGGRAMMATIKA 36 ✓	137
1. A szöveggrammatika fogalma	137
2. A mondat- és a szöveggrammatika szétválasztása	138
3. A szövegkonnexitás 9.	139
4. A konnexitás szöveggrammatikai kifejezőeszközei	140
4.1. Egyes szófajok	140
4.1.1. A névelő	141
4.1.2. A névmás	146
4.1.2.1. A főnévi névmások	146
4.1.2.2. A melléknévi névmások	150
4.1.2.3. A névmási határozószók	150
4.1.3. A sorszámnev	151
4.1.4. Az ige	151
4.2. Promondat	152
4.3. Anaforikus elemekkel bővített korreferens szavak	152
4.4. Utalás ragozással	153
4.5. Utalás jelezéssel	154
4.6. Az egyenes idézés	155
Összefoglalás	156
Alapfogalmak és fontos kifejezések	159
Vitakérdés	159
Szakirodalom	159
8. SZÖVEGSZEMANTIKA 37 ✓	161
1. A szövegszemantika	161
2. A szöveg jelentése	161
3. A szövegkohézió	163
3.1. Szövegkohéziót teremtő lehetőségek	164
3.2. A kohézió fajtái szemantikai hatókörük szerint 35.] 10.	164
4. A szöveg globális kohéziója 35.	165
4.1. A szöveg tematikus szöveghálója	166
4.2. A cím	168
4.3. A fókuszmondat	172
4.4. A tételmondat	173
4.5. A szöveg indító és záró mondata	173
4.6. A kulcsszó	174
4.7. A szemantikai kapcsolódás (progresszió)	175
4.8. Helyet jelölő szemantikai kötőelemek	179
4.9. Az időt jelölő szemantikai kötőelemek	179
5. A szöveg lineáris kohéziója 35.	181
5.1. Korreferencia	181
5.1.1. Ismétlés	181
5.1.2. Azonosítás	183
5.1.3. Rokon értelmű szó	184

5.1.4. Értelmezés	184
5.1.5. Körülírás	185
5.1.6. Azonos alakú szó	185
5.2. Mezőösszefüggés	185
5.3. Asszociációs mező	188
5.4. Mellérendelő kötőszók	189
5.5. Szemantikai hiány (ellipszis)	192
Összefoglalás	195
Alapfogalmak és fontos kifejezések	198
Vitakérdés	198
Szakirodalom	198

9. SZÖVEGPRAGMATIKA	200
1. A szövegpragmatika fogalma	200
2. A szövegpragmatika fő elméleti forrásai	201
2.1. Kommunikációelmélet	201
2.2. Beszédaktus-elmélet	204
2.3. Grice interakcióelmélete	206
3. A sikeres kommunikáció leglényegesebb pragmatikai tényezői	207
3.1. A szövegértéshez szükséges nyelvi (nyelvhez kötődő) tényezők	207
3.1.1. Közös nyelvvűség	207
3.1.2. A kontextus	209
3.1.3. Nyelvi-pragmatikai kötőelemek	210
3.1.3.1. Az aktuális tagolás	210
3.1.3.1.1. Fogódzók a téma-réma elkülönítésére	214
3.1.3.1.2. A téma-réma sorrendje	217
3.1.3.1.3. Tematikus progresszió	217
3.1.3.2. Deixis	221
3.1.3.3. Pragmatikai jellegű kötőszók	222
3.1.4. Pragmatikai előfeltevés (preszuppozíció)	223
3.1.5. Pragmatikai implikáció	225
3.1.6. Pragmatikai következtetés	226
3.1.7. A szövegalkotó nézőpontja	227
3.2. A szövegértelmezéshez szükséges egyéb (alapvetően) nem nyelvi tényezők	228
3.2.1. Közös előismeretek	228
3.2.2. Közös előzmény	231
3.2.3. A szituáció	231
3.2.4. A szöveget kísérő nonverbális eszközök	235
Összefoglalás	236
Alapfogalmak és fontos kifejezések	239
Vitakérdés	239
Szakirodalom	239

10. A SZÖVEG SZERKEZETE	242
1. A szöveg szerkesztettségi típusai	242
1.1. A szövegszerkezet egységei	242
1.2. A szövegstruktúra fajtái	243
2. A szöveg szerkesztettségének általános jellemzői	243
3. A szöveg mikroszerkezeti egységei	246
3.1. A szövegszerkezet alapegysége: a szövegmondat	246
3.2. A szövegmondatok kapcsolódásának típusai	248
3.2.1. Folytatásos szövegmondatok	248
3.2.2. Nem folytatásos szövegmondatok	249
3.3. A mondattömb	250
3.4. A konstrukciótípus	250
3.5. A bekezdés	251
4. A szöveg makroszerkezeti egységei	255
4.1. A makroszerkezeti egységek funkciója	255
4.2. A makroszerkezeti egységek hírtéke	257
4.3. A makroszerkezeti egységek terjedelme, aránya	258
4.4. A makroszerkezeti egységek megléte vagy hiánya	259
5. A nyelvi szintektől függő szerkezeti struktúra	260
6. A szövegtípustól függő szövegszerkezeti egységek	262
7. A szónoki beszédek szokásos szerkezeti felépítése	264
Összefoglalás	268
Alapfogalmak és fontos kifejezések	272
Vitakérdések	273
Szakirodalom	273
11. SZÖVEGTIPOLÓGIA	275
1. Intuitív szövegtípus-kompetencia	275
2. Szövegtipológia	277
3. Szövegtípus	277
4. A szövegtipológia elméleti keretei	277
5. A szövegtipológia-alkotás alapfeltételei	278
6. Szövegtipológia-fajták	278
6.1. Szövegtipizálás a szöveg belső jellemzői szerint	279
6.2. Szövegtipizálás a szövegen kívüli tényezők figyelembevételével	280
6.3. Szövegosztályozás a szöveg belső és külső tényezői alapján	280
7. A magyar szövegtipológia	280
8. Szövegtípus-szembenállások	283
8.1. A nyelvhasználat szabályozottsága	283
8.2. A közlemény közege	284
8.3. Az információ iránya	287
8.4. A közlemény jellege	290
8.5. A közlemény funkciója	290
8.6. A közlemény tárgya	291

8.7. A szövegtípus hatóköre	292
9. Szövegtípusok átalakulása	292
10. Szövegtipizálási gondok	293
Összefoglalás	293
Alapfogalmak és fontos kifejezések	294
Vitakérdés	294
Szakirodalom	294
12. A SZÖVEG STÍLUSA	296
1. A szöveg és a stílus viszonya	296
2. A szövegtan és a stilisztika kapcsolata	296
3. Stíluskohézió	297
4. A stíluskohézió legfőbb stiláris eszközei	297
4.1. A hangzaspárhuzamok és -ellentétek	298
4.2. A szöveg stílusára kiható szó- és kifejezőkészség	299
4.3. A mondatépítés mint szövegstílus-jellemző	300
4.4. A mondatkapcsolással összefüggő mondatalkotás	302
4.5. A mondatsorozat vagy szövegegészt átfogó stilisztikai alakzatok	304
4.6. A képek	309
4.7. A stílus ökonómiája	310
4.8. Stílusutánzás	318
4.9. A stílusárnyalat	320
4.10. A műfajiság	321
4.11. Egyetlen nyelvi-stiláris eszköz dominánssá válása	323
Összefoglalás	325
Alapfogalmak és fontos kifejezések	328
Vitakérdés	328
Szakirodalom	328
13. SZÖVEGEK KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS	329
1. A szövegek közötti kapcsolat típusai	329
1.1. A radiális kohézió	329
1.2. Intertextuális kohézió	330
1.2.1. A párbeszéd	331
1.2.2. Szöveg a szövegben	331
1.2.3. A fordítás	332
2. A szövegköziség	333
2.1. A szövegköziség jellemzői	335
2.2. A szövegköziség okai	335
3. A szövegköziség (transztextualitás) típusai	339
3.1. Az „intertextualitás”	339
3.1.1. Korlátozott „intertextualitás”, azaz intratextualitás	339
3.1.2. Általános „intertextualitás”	342
3.1.2.1. A szó szerinti idézés	342

3.1.2.2. Az idézett szöveg montázszerű beépítése	343
3.1.2.3. Jelöletlen idézetek	344
3.1.2.4. A vendégsszöveg átlényegülése	345
3.2. Paratextualitás	346
3.3. Metatextualitás	347
3.4. Hypertextualitás	348
3.5. Architextualitás	353
Összefoglalás	353
Alapfogalmak és fontos kifejezések	355
Vitakérdés	355
Szakirodalom	355
14. SZÖVEGALKOTÁS	357
1. A szövegalkotás mibenléte	357
2. A szövegalkotás feltételei	358
3. A szövegalkotás körülményei	358
4. A szónoki beszéd kidolgozásának fázisai	359
5. A szövegalkotás szabályai	359
5.1. A szövegképző szabályok	359
5.1.1. Egység	360
5.1.2. Haladás	362
5.1.3. Folytonosság	365
5.1.4. Tagoltság	368
5.1.5. Arányosság	368
5.1.6. Teljesség – befejezettség	369
5.1.7. Törlés	370
5.2. A művészi szövegképzés	370
5.2.1. A szövegalkotás terve és a kész mű viszonya	371
5.2.2. A művészi szövegformáló eljárások	372
6. Szövegjavítás	372
6.1. Szövegkorrekció-típusok	373
6.1.1. Helyesírás-változtatás	373
6.1.2. Lexikai változtatás	374
6.1.3. Grammatikai természetű átalakítás	375
6.1.4. Pragmatikai jellegű változtatás	375
6.1.5. Stílári indítékú változtatás	376
6.1.6. Tartalmi módosítás	376
6.1.7. Prozódiai indítékú korrekció	376
Összefoglalás	377
Alapfogalmak és fontos kifejezések	377
Vitakérdés	377
Szakirodalom	377

15. SZÖVEGBEFOGADÁS

	379
1. A szövegbefogadás	379
1.1. A szövegbefogadás elméleti keretei	379
1.2. A szövegbefogadás (hallás-olvasás) fázisai	380
1.3. Befogadói magatartás a szóbeli és az írott szöveg értelmezésekor	380
2. A szövegértés	381
2.1. A szövegértés foka	381
2.2. A szövegek informativitása a befogadó számára	381
2.3. A szemantikai szövegértést meghatározó tényezők	382
2.4. A szöveg megértésének pragmatikai kerete	382
2.5. A szövegértés hatékonyságát segítő szövegalkotási tényezők	383
3. Szöveginterpretáció: szövegértelmezés – szövegmagyarázat	384
3.1. A szövegértelmezés folyamata	384
3.2. A szövegértelmezés módja	385
3.3. Szöveginterpretációs típusok az eljárás, a módszer alapján	385
3.4. A szövegtípusok szerinti szövegértelmezés	386
3.4.1. A köznapi szövegek értelmezése	386
3.4.2. Szakmai szöveg értelmezése	387
3.4.3. Vallásos tartalmú szövegek magyarázata	388
3.4.4. Irodalmi szövegek interpretációja	389
4. A szöveg hatása	392
Összefoglalás	394
Alapfogalmak és fontos kifejezések	395
Vitakérdés	395
Szakirodalom	395

16. TEXTOLÓGIAI SZEMPONTÚ SZÖVEGELEMZÉS

	397
1. A nyelvészeti indíttatású textológiai elemzés mibenléte	397
1.1. Tárgya	397
1.2. Célja	397
1.3. Érvényességi köre	397
1.4. Területei	398
1.5. A textológiai elemzés módszerei	398
1.6. A textológiai elemzés típusai hatókörük szerint	399
1.6.1. A textológiai elemzés típusai a szöveg megközelítésének módja alapján	399
1.6.2. A textológiai elemzés típusai az elemzés jellege alapján	399
1.7. A textológiai elemzésnek a szöveg szintjei szerinti főbb szempontjai	400
1.8. A textológiai elemzés módszeres lépései	402
2. Irodalmi szövegek textológiai elemzésének sajátossága	403
Szakirodalom	403

17. TEXTOLÓGIAI SZEMPONTÚ SZÖVEGELEMZÉSI MINTÁK	405
I. Textológiai elemzések egyetlen kiemelt szempont szerint	405
I/I. Határozottság – határozatlanság	405
I/II. A párhuzam és az ellentét együttes szövegszervező szerepe	414
II. Textológiai elemzés két szempont együttes érvényesítésével	416
II/I. A szövegpragmatikai adekvátságot biztosító eszközök összefonódása egy reklámszövegben	416
II/II. A stiláris adekvátságot érvényre juttató korreferencia	426
III. Komplex textológiai elemzés	438
III/I. Egymondatos vers textológiai vizsgálata	438
III/II. Részszöveg szövegtani megközelítése	443
III/III. Leíró jellegű vers szövegtani elemzése	451
Vitakérdés	460
Szakirodalom	460
TEXTOLÓGIAI FOGALOMTÁR	463
A TEXTOLÓGIAI SZAKIRODALOMBÓL	477
JELMAGYARÁZAT	499
RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA	499
NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	501